

Koroško vprašanje

Fran Zwitter

Poleg konservativne in liberalne struje se pa na Koroškem že zelo zgodaj pojavi socialna demokracija. Njen pomen je velik, mnogo večji kakor v sosednih pokrajinah. Že l. 1897., ko se pri državno-zborskih volitvah prvič uvede splošna kurija, so dobili socialni demokrati na Koroškem v tej kuriji 17% vseh oddanih glasov. Pri prvih državno-zborskih volitvah po načelih splošne, enake in direktne volilne pravice l. 1907. so dobili socialni demokrati na Koroškem pri prvem glasovanju preko 23% vseh glasov, pri ožjih volitvah pa dva mandata (od 10), medtem ko v celoti slovenskih volilnih okrajev vseh dežel tedanje avstrijske državne polovice niso dosegli povprečno niti 8% vseh glasov in niti enega mandata. Pri tem pa socialna demokracija nikakor ni omejena na nemški del Koroškega; povprečje socialističnih glasov v slovenskih sodnih okrajih dosega 17% vseh glasov in Borovlje, Mežiška dolina ter Podklošter so že tedaj postojanke socialistov; še večjo moč pa predstavljajo socialisti v narodnostno mešanih okrajih, saj tvorijo Slovenci znatno manjšino v obeh volilnih okrajih, kjer sta bila izvoljena socialistična poslanca (Celovec—okolica in Beljak). — Pri naslednjih državnozborskih volitvah l. 1911. dosežejo socialni demokrati na Koroškem že v prvem turnusu skoraj 30% vseh glasov, medtem ko njih delež na slovenskih glasovih vseh okrajev avstrijske državne polovice le malo presega 8%. V pretežno slovenskih sodnih okrajih na Koroškem dobe pri teh volitvah socialni demokrati že eno četrtno vseh glasov, v narodnostno mešanem beljaškem okraju in v celovski okolici pa seveda še več. Že l. 1913. vzklika slovenska polemična brošura „Aus dem Wilajet Kärnten“: „Es gibt kein Kronland in Österreich, abgesehen vielleicht von Böhmen und Schlesien, die aber anerkannte Industrieländer sind, das sich diesbezüglich mit Kärnten messen könnte“ (str. 258).

Po svetovni vojni se je razvoj v tej smeri nadaljeval. Naj omenim le dva primera. Pri parlamentarnih volitvah l. 1927. je dobila socialno demokratska stranka 37%, pri volitvah l. 1930. pa celo 39% vseh glasov. Poleg nje se pojavlja tudi komunistična stranka, ki pa doseže le okrog 1% glasov. Odstotek socialnodemokratskih glasov je bil tudi za Avstrijo primeroma visok in je le malo zaostajal za državnim povprečjem; pri zadnjih parlamentarnih volitvah l. 1930. je imel od vseh avstrijskih zveznih dežel le Dunaj večji odstotek socialističnih glasov kakor Koroška. Socialnodemokratska stranka postane v povojni dobi najmočnejša politična stranka na Koroškem in prevzame v tem pogledu vlogo, ki jo je imela pred vojno nemška liberalna stranka. In zopet je slovenski del dežele sodeloval pri tem razvoju. V pretežno slovenskih sodnih okrajih je dobila socialnode-

mokratska stranka l. 1927. nad eno tretjino, l. 1930. pa že okrog 40% vseh glasov; v okrajih, kjer tvorijo Slovenci znatno manjšino, predvsem v okolici obeh glavnih mest, je bil pa odstotek njenih glasov seveda še večji.

Važnosti teh dejstev ni treba posebej poudarjati. Jasno je, da si je socialna demokracija pridobila toliko pristašev s svojimi socialnimi gesli in ne s kakršnokoli nacionalistično agitacijo. Kljub temu je pa dejstvo, da je stala socialna demokracija pri vseh važnih odločitvah v predvojni dobi, v času plebiscita in v avstrijski republiki dosledno in sklenjeno na avstrijskem, oz. na nemškem stališču. S slovenske strani se ni nikdar izvršil kak večji poizkus, da bi se organizirala posebna socialistična stranka s slovenskim programom in pod slovenskim vodstvom. Socialisti so imeli vedno nemške voditelje in kljub njihovi navidezni nevtralnosti si smemo staviti vprašanje, če nam niso oni s svojim velikim številom pristašev, ki so si jih pridobili s svojo socialno agitacijo, v političnem pogledu škodovali prav toliko kakor pa ves nacionalizem nemških liberalcev. Socialna demokracija ima tudi svoj delež na dejstvu, da smo izgubili plebiscit. Zato je važno vprašanje v z r o k o v njene velike moči na Koroškem.

Odgovor se zdi na prvi pogled preprost: socialna demokracija se nanaša na delavstvo v industriji, rudnikih in pri železnica h. Ta odgovor je seveda točen in ne more biti dvoma, da se je posebno v začetku socialna demokracija opirala skoraj izključno na te socialne plasti. Kasnejšega razvoja socialne demokracije in posebno njenega razmaha v povojni dobi pa ti momenti nikakor ne morejo zadovoljivo pojasniti. Ne smemo namreč pozabiti, da je Koroška še danes v veliki meri agrarna dežela. Pri predvojnih štetjih prebivalstva je pripadala na Koroškem poljedelstvu vedno več kakor polovica vseh ljudi in še pri zadnjem štetju l. 1910. so dohnali, da živi od poljedelstva in gozdarstva 56,7% in od ostalih produktivnih panog le ostalih 43,3% prebivalstva (rentniki, pensionisti in drugi v gospodarskem procesu ne sodelujoči niso upoštevani). Po vojni se je razmerje spremenilo in l. 1934. pripada poljedelstvu le še 46,9%, ostalim produkcijskim panogam pa 53,1% prebivalstva. V primeri s celotnim ozemljem sedanje avstrijske republike, kjer doseže delež poljedelskega prebivalstva l. 1910 komaj 35,2%, l. 1934. pa 32,9%, je torej Koroška primeroma precej agrarna dežela. Še bolj velja to za slovenski del dežele, saj ima velikovski okraj, kjer živi največ Slovencev, l. 1934., ko je bilo naštetega na vsem Koroškem komaj 47,3% poljedelskega prebivalstva (ta odstotek je nekoliko višji od zgoraj navedenega, ker je tu šteto vse hišno osebje, ki živi v gospodinjstvu delodajalca, pri delodajalčevi gospodarski panogi), še 65,8% od agrarne produkcije živečega prebivalstva in tvori najbolj agraren okraj vse Koroške. Pri primerjanju z jugoslovansko

Slovenijo se razmerje seveda spremeni. Tu sta živeli l. 1910. po ugotovitvah dr. A. Melika še dve tretjini prebivalstva od poljedelstva, a tudi l. 1931. še 60,35%; za primerjanje s Koroško bi bilo treba to število še povečati za nekaj odstotkov, ker je pri njem upoštevano celotno prebivalstvo z rentniki, penzionisti itd. vred, ki na Koroškem niso všteti. Ker principi poklicne statistike niso v vseh pogledih enaki in ker njena zanesljivost tudi ni vedno vzorna, naj tu zaokrožim vso primerjavo in postavim trditev, da je delež poljedelskega prebivalstva na celotnem prebivalstvu vse Koroške za 10—20% manjši kakor pa njegov delež na slovenskem ozemlju v Jugoslaviji. Na slovenskem Koroškem je seveda ta razlika še manjša. Koroška je v primeri s Kranjsko ali slov. Štajersko brez dvoma manj agrarna, vendar pa ta razlika ni tako velika, da bi mogli z njo pojasniti veliko moč socialne demokracije. V pošteev pride pač še drug moment: prodiranje socialne demokracije na vas, med agrarno prebivalstvo. To velja že za predvojno dobo, kakor pravilno konstatira brošura „Aus dem Wilajet Kärnten“ na že citiranem mestu, še mnogo bolj pa seveda za povojne volitve in sicer tako za nemški kakor tudi za slovenski del dežele. O tem nas morejo prepričati volilni rezultati čisto agrarnih krajev. Vzroke tega značilnega pojava je pa treba iskati v agrarni strukturi Koroške.

Socialno strukturo Koroške moremo deloma spoznati že iz statistike poklicev, ki ne razlikuje prebivalstva samo po produkcijskih panogah, v katerih se posamezniki udelejujejo, ampak tudi po položaju, ki ga posamezniki zavzemajo v svojih panogah. Avstrijska statistika upošteva pri tem samo resnične zaposlene, ne pa njihovih svojcev, in razlikuje samostojne, t. j. tiste, ki delajo za lasten račun, nadalje v njihovem gospodarstvu aktivno sodelujoče rodbinske člane, potem nameščence, delavce in slednjič vajence. Zelo zanimivo je primerjanje razmerja med temi skupinami pri zaposlenih v poljedelstvu in gozdarstvu in pa pri zaposlenih vseh produkcijskih panog (rentniki, upokojenci in drugi gospodarsko neaktivni stanovi so tudi tukaj izvzeti). Naj navedem tu nekaj števil za Koroško, ki sem jih prevzel, oz. izračunal iz uradnih publikacij štetja 1934.

	Zaposleni vseh gosp. panog v %	Zaposleni v poljedelstvu in gozdarstvu v %
Samostojni	21·0	24·5
Sodelujoči rodb. člani	16·5	32·5
Nameščenci	9·9	1·4
Delavci	50·7	41·6
Vajenci	1·9	0·0
Skupaj	100·0	100·0

Da omogočim primerjanje med agrarno strukturo celotne Koroške in slovenskega dela dežele, naj navedem tu še relativne številke zaposlencev v agrarni produkciji v velikovškem okraju, kjer živi največ Slovencev.

Samostojni	25·8
Sodelujoči rodb. člani	54·5
Nameščenci	0·9
Delavci	58·8
Vajenci	0·0
<hr/> Skupaj	<hr/> 100·0

Iz teh številk sledi, da je odstotek delavstva v koroški poljedelski produkciji presenetljivo visok in da presega dve petini vseh zaposlencev. Če ga primerjamo z odstotkom delavstva v vseh gospodarskih panogah, kamor spadajo vendar poleg poljedelstva še n. pr. rudarstvo, industrija, železnica, torej področja, kjer tvori delavstvo ogromno večino vseh zaposlencev, vidimo, da ne zaostaja odstotek agrarnega delavstva za celotnim odstotkom delavstva niti za 10%. Število kmetskega delavstva je na Koroškem še vedno večje od števila delavstva, zaposlenega v obrti in industriji. Pri tem pa je treba še upoštevati, da šteje avstrijska statistika vse bližnje sorodnike kmetskega gospodarja, ki so zaposleni v njegovem gospodarstvu, principiarno v skupino „sodelujoči rodbinski člani“, tudi če so se sami v svojih prijavah označili kot hlapci ali dekle. Če primerjamo agrarno strukturo vse Koroške in pa velikovškega okraja, kjer živi največ Slovencev, vidimo, da med njima ni nikake bistvene razlike. Razčlenitev skupine agrarnega delavstva v manjše grupe bi pokazala, da pripadata skoraj dve tretjini poslom, ostali del pa kmetskemu delavstvu v ožjem smislu besede. Prejšnja štetja so pokazala v tem pogledu približno isto sliko kakor štetje 1934. Zato smemo trditi, da na Koroškem približno 40% v poljedelstvu zaposlenih ne obdeluje niti lastne zemlje, niti zemlje svojih najožjih sorodnikov, ampak tvori skupino kmetskih poslov in delavcev. Ta odstotek je izredno visok celo v primeri z ostalimi avstrijskimi deželami, še mnogo bolj pa v primeri s slovenskimi pokrajinami.

To nam potrjuje tudi statistika zemljiške posesti na Koroškem in v sosednih pokrajinah. Že M. Hainisch je trdil v svoji knjigi „Die Zukunft der Deutschösterreicher“, ki je izšla l. 1892., da je Koroška pokrajina pretežno srednje kmetske posesti, medtem ko na Kranjskem in še bolj na Primorskem prevladujejo mala posestva ali vsaj mali kmetski obrati. Pri tem se je mogel opirati na zelo malo podatkov, ker je bila statistika kmetske posesti tedaj šele v začetkih. Njegovo naziranje je pa potrdilo štetje poljedelskih obratov po stanju od 3. junija 1902. Naj navedem tu nekaj karakterističnih rezultatov tega štetja, ki je še danes naš glavni vir za statistiko kmetske posesti.

Število poljedelskih obratov po obsegu produktivne površine.

	Do 5 ha		5 — 20 ha		20 — 100 ha		nad 100 ha		Skupaj	
	obratov	%	obratov	%	obratov	%	obratov	%	obratov	%
Koroška	13.021	39·2	10.901	32·7	8.307	25·0	1.065	3·1	33.294	100·0
Kranjska	38.497	51·0	29.515	39·1	7.133	9·5	332	0·4	75.477	100·0
Goriška	20.076	68·0	8.619	29·2	752	2·6	80	0·2	29.527	100·0

Te številke jasno dokazujejo, da prevladujejo na Koroškem srednji in večji kmetijski obrati, na Kranjskem in posebno na Goriškem pa mali obrati. Res je sicer, da teh števil ne smemo vzeti preveč mehanično, ker se vrednost zemljišča ne ravna samo po obsegu kulturnih tal. Upoštevati je treba posebno različnost kultur: na Koroškem je gozd zastopan močnejše kakor na Kranjskem in zlasti na Goriškem, medtem ko na Koroškem skoraj ni vinogradov, ki predstavljajo veliko vrednost že pri majhni obdelani površini. Vendar bi pa tudi primerjava posameznih vrst kulturnih tal (polja, travnikov itd.) v različnih deželah pokazala velike razlike med njimi. Tu naj omenim le še eno poglavje statistike poljedelskih obratov, ki pride za naše vprašanje posebno v poštev, t. j. vprašanje, koliko so posamezni posestniki obdelovali svoja zemljišča sami, oz. s pomočjo svojih rodbinskih članov, in koliko so se posluževali tujih delovnih sil.

	Vseh polj. obratov		Rodbinski obrati				Obrati s tuj. del. silami			
			z lastniki		z rodb. čl.		brez uradn.		z uradn.	
	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%
Koroška	33.294	100·0	2.601	7·8	13.796	41·4	15.886	47·8	1.011	3·0
Kranjska	75.477	100·0	8.794	11·7	48.850	64·7	16.737	22·1	1.096	1·5
Goriška	29.527	100·0	3.212	10·9	20.508	69·5	5.563	18·8	244	0·8

To tabelo lepo izpopolnjujejo podatki o številu in grupaciji vseh v poljedelstvu zaposlenih oseb na podlagi rezultatov iste statistike.

	Lastniki		Rodb. člani		Uradniki		Posli in dnin.		Skupaj	
	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%
Koroška	33.322	24·6	55.292	40·8	1.307	1·0	45.648	33·6	135.569	100·0
Kranjska	76.140	31·3	142.707	58·8	1.371	0·6	22.657	9·3	242.875	100·0
Goriška	30.800	31·0	62.733	63·2	343	0·3	5.482	5·5	99.358	100·0

Te številke govore same zadosti jasno. Na Koroškem prevladuje srednja in večja kmetijska posest; število malih obratov je primeroma majhno. Zato dela več kakor polovica kmetijskih obratov s tujimi delovnimi silami; več kakor eno tretjino vsega v poljedelstvu zaposlenega prebivalstva pa

tvorijo posli in dninarji, ki sami nimajo nič zemlje. Na Kranjskem in še bolj na Goriškem pa prevladuje mala posest ali vsaj mali obrat; če kmet ni lastnik zemlje, jo obdeluje vsaj kot najemnik, viničar ali kolon. Nad tri četrtine vseh obratov tvorijo čisti rodbinski obrati in posli ter dninarji skupaj ne tvorijo niti 10% v poljedelstvu zaposlenega prebivalstva.

V zvezi s tem je zanimivo vprašanje, koliko odstotkov vse površine odpade na mala, srednja in večja posestva. Tu ne pride v poštev statistika poljedelskih obratov, ki sloni na prijavah posameznikov, od katerih niso vse popolnoma točne, ampak statistika zemljiške posesti, ki črpa iz zemljiškega katastra. Vidiki te statistike se ne ujemajo popolnoma z vidiki statistike obratov, ker je tu odločilen juridični kriterij lastnine zemlje in ne kriterij gospodarskega obrata; zato ne pridejo v poštev najemniki, koloni itd., medtem ko se štejejo n. pr. primeri solastništva posebej. Statistika zemljiške posesti je bila na Koroškem publicirana tik pred svetovno vojno po stanju od 31. decembra 1907. Dognala je, da pripadajo malim posestvom (do 5 ha) le 5% celotne in prav tako 3% produktivne površine; srednjim posestvom (5—200 ha) pripada 58% celotne in 65% produktivne površine, veleposestvom (nad 200 ha) pa 39% celotne in 34% produktivne površine. Ustrežajoči odstotki za celotno površino slovenske Štajerske po stanju od 31. decembra 1896 so: 14% : 74% : 12%; podatki za produktivno površino niso znani. V ostalih slovenskih deželah ta statistika ni bila izvedena. Kljub vsem rezervam smemo torej trditi, da potrjuje tudi ta statistika dejstvo, da je Koroška dežela prevladujoče srednje in večje kmetske posesti.

Vpliv koroške agrarne strukture se kaže tudi v demografiji, kakor je prvi dokazal baš M. Hainisch. Večja in srednja kmetska posestva morejo ohraniti svoj obseg le, če se ne dele in če je pri dedovanju favoriziran glavni dedič, ki mu odplačevanje deležev ostalih dedičev ne obremeni preveč njegovega gospodarstva. Vsa ta dejstva pa veljajo prav za Koroško v veliko večji meri kakor za druge dežele, v katerih žive Slovenci. Utemeljena je ne samo v ljudskem prepričanju, ampak tudi v posebnem zakonu o delitvi dediščine, izdanem za Koroško l. 1903. Zlasti samotne kmetije v goratih krajih se v resnici nikdar ne dele. Posledica tega pa je, da se more dedič poročiti šele tedaj, ko prevzame posestvo, t. j. po navadi primeroma pozno; vsi ostali sinovi, kakor tudi vsi številni posli pa ostanejo sploh neporočeni. Zaradi nizkega števila porok je odstotek neporočenega odraslega prebivalstva na Koroškem izredno visok, kar je vzbujalo pozornost že v 18. stoletju. Odtod visok odstotek nezakonskih otrok, kar pa vendar ne more preprečiti, da bi ne bilo število rojstev na Koroškem primeroma nizko. Število smrti pa ni manjše kakor drugod, posebno zaradi višjega odstotka pri nezakonskih otrocih. — Naj navedem tu dokaze le za dve dejstvi, za nizek prirodni prirastek in za visok odstotek nezakonskih otrok.

Povprečni letni prirodni prirastek (v promilih).

	Koroška	Kranjska	Primorska
1851—60	2·7	2·4	6·0
1861—70	3·2	6·5	8·4
1871—80	3·1	5·8	6·5
1881—90	5·3	7·8	8·2
1891—900	6·0	8·3	8·1
1901—10	7·9	10·0	11·7

Za odstotek nezakonskih otrok naj navedem po brošuri „Aus dem Wilajet Kärnten“ številke za l. 1910.:

Koroška	37·2%
Kranjska	6·4%
Goriška	4·8%

Te številke veljajo seveda le za eno leto in v splošnem so bile diference med deželami nekoliko manjše. Vendar je pa bila ta razlika vedno zelo velika in Koroška ima že v predmarčni dobi nad eno tretjino nezakonskih otrok. To dejstvo pa že samo govori proti trditvam iste brošure, da je tega kriv nemški liberalizem, ki pred sto leti vendar še ni mogel vplivati. Prav tako nevzdržna je tudi teza Othmarja Spanna, ki hoče pojasniti te razlike iz značaja posameznih narodov in plemen (*Die Unehelichkeit in Österreich nach Volksstämmen* . ., *Statist. Monatschr.*, N. F. XIV., 1909, str. 120—22). Pri tem je vzel ozemlje posameznih narodov in plemen kot celoto ter potem dobil različne odstotke; če bi pa primerjal posamezne okraje pri istem narodu (n. pr. koroške in goriške Slovence), bi se prepričal o nevzdržnosti svoje teze. Glavni vzrok visokega števila nezakonskih otrok na Koroškem je pač treba iskati v agrarni strukturi dežele.

Svojevrstnost koroške socialne strukture pride v dobi splošne volilne pravice nujno do veljave tudi v politiki. Doslej je bil za naše kraje le enkrat izvršen poizkus statistike socialne pripadnosti volilcev; izvedla ga je avstrijska statistična centralna komisija na podlagi seznamov volilcev za državnozborske volitve l. 1907. Pri tem ni odredila kakih novih povpraševanj, ampak se je poslužila kar označbe stanu v volilnih seznamih samih; zato utegne biti v podrobnosti precej napak, v splošnem so pa rezultati brez dvoma precej blizu resnici. Ker so bile volitve tajne, je bilo mogoče razlikovati le med celotnim številom volilnih upravičencev in pa med številom tistih, ki so se volitev udeležili, oz. se od njih abstinirali. Ker pa udeležba pri volitvah ne kaže posebno značilnih razlik med stanovi, sem

se omejil le na statistiko volilnih upravičencev in pri tem združil številne kategorije v publikaciji avstrijske statistične komisije v nekaj glavnih skupin.

Volilni upravičenci l. 1907. po poklicu.

	Poljedelstvo in gozdarstvo				Ostali poklici			Brez nav. pokl.	Skupaj
	samost.	nam.	delavci	kajž.	samost., rentn.	nam., upok.	del.		
Vsa Koroška	22.917	216	14.541	2.910	10.649	4.590	16.651	71	72.545
Kor. slov. vol. okr.	2.951	38	1.797	723	1.214	449	2.690	13	9.875
Kranjska	53.929	74	6.938	5.525	12.348	4.456	15.324	149	98.743
Goriška	30.833	49	1.179	218	8.487	1.951	10.703	162	53.582

Kdor primerja razmerje med agrarnimi in neagrarnimi volilci v posameznih deželah, mu postane takoj jasno, da je tudi Koroška pretežno agrarna dežela in da je tam agrarnega prebivalstva le za nekaj odstotkov manj kakor v ostalih dveh deželah. Tudi medsebojno razmerje posameznih delov neagrarnega prebivalstva ne kaže posebno značilnih razlik. Drugače je pa pri volilcih, ki žive od poljedelstva; kmetski delavci (t. j. posli, dni-narji in sezonski delavci) predstavljajo na Koroškem skoraj dve tretjini števila samostojnih posestnikov, na Kranjskem komaj eno osmino, na Goriškem, kjer razen tega ni skoraj nič kajzarjev, pa niti ene petindvajsetine. Zelo zanimivo bi bilo primerjanje posameznih volilnih okrajev, ki ga pa moram tu opustiti. Posebej sem navedel le koroški slovenski volilni okraj, da dokažem, da agrarna struktura tam ni bistveno drugačna kakor drugod na Koroškem; visoko število neagrarnega delavstva je treba pripisovati predvsem Borovljam in Mežici.

Socialna demokracija je temeljito izkoristila vse te značilnosti koroške agrarne strukture. V povojni dobi je bilo tudi na poljedelske delavce razširjeno socialno zavarovanje; uvedba zavarovanja in stroški, ki so bili združeni z njim, so vzbudili odpor pri kmetskih posestnikih, ki sami tega zavarovanja niso bili deležni. Še večje nasprotovanje pri njih je vzbudila seveda socialistična zahteva, da naj se osemurni delavnik razširi tudi na poljedelstvo. Obenem se pa na kmetih vedno bolj čuti pomanjkanje poljedelskih delavcev, ki se izseljujejo v mesta; to postane zelo neprijetno za velik del koroških kmetij, ki so navezane na posle in delavce. Iz vseh teh razlogov raste nasprotje med kmetskimi delavci, ki so organizirani po večini v socialistični stranki, in med posestniki, ki jih združuje deloma Landbund, deloma pa Koroška slovenska stranka.

To trditev je mogoče dokazati celo statistično. Tudi Koroška je imela svojo Kmetijsko družbo, ki se je pa l. 1910. spremenila v Deželni kulturni

svet (Landeskulturrat), korporacijo z napol javnopravnim značajem, ta pa l. 1932. v Kmetijsko zbornico (Landwirtschaftskammer), ki je popolnoma javnopravna institucija. Prve volitve v Kmetijsko zbornico so se vršile 20. novembra 1932., torej le nekaj mesecev pred uvedbo avstrijske diktature. Volilno pravico so imeli vsi tisti, ki so bili v splošnem seznamu volilcev (Bürgerliste) in bili obenem lastniki posestev s poljedelsko površino (t. j. polje, travnik in vrt) v obsegu nad 2 ha ali pa drugih posestev v obsegu nad 20 ha, nadalje najemniki posestev istega obsega, potem lastniki posestev z obsegom pod 2 ha, če jim je občina potrdila, da krijejo svoje poljedelske potrebe vsaj za polovico leta iz pridelka svojega posestva, slednjič pa še osebe, ki so 20 let izpolnjevale te pogoje (n. pr. užitkarji), in pa učitelji kmetijskih šol ter uradniki kmetijskih korporacij. Iz teh zakonskih določb jasno sledi, da so bile volitve v Kmetijsko zbornico izraz politične orientacije kmetskih posestnikov; volilne pravice nima del kajzarjev (posestniki zemljišč pod 2 ha, ki ne pridelajo zadosti za svojo porabo za pol leta), nadalje vsi posli, dninarji in poljedelski delavci sploh in pa seveda vse prebivalstvo, ki ne živi od poljedelstva. Volilni rezultati so izzvali pri Slovencih veliko navdušenje, ker je dosegla Koroška slovenska stranka nepričakovano velik uspeh. Naj navedem tu najprej relativne številke glasov posameznih strank za vso Koroško in pa za tiste sodne okraje, kjer je dobila Koroška slovenska stranka (pod imenom „Kmečka zveza“) absolutno večino glasov.

	Slov. str.	Landbund	Soc. dem.	Kom.	Nar. soc.	Kršč. soc.
Rožek	50·7	32·1	11·6	0·8	3·4	1·4
Borovlje	57·5	22·5	8·4	3·3	6·7	1·6
Doberla ves — Žel. Kaplja ¹	53·0	32·7	9·7	1·9	0·8	1·9
Pliberk	66·9	25·8	3·7	1·2	0·6	1·8
Koroška	13·5	46·2	6·1	0·6	10·5	23·1

V ostalih od Slovencev naseljenih sodnih okrajih je zmagal Landbund. Volitve v Kmetijsko zbornico so bile zadnje volitve pred uvedbo diktature. Za primerjanje z rezultati splošnih volitev ne pridejo v poštev občinske volitve istega leta, kjer slika zaradi raznih kompromisnih list ni jasna, pač pa prejšnje deželnozborske volitve l. 1930.; tu navajam relativne rezultate za iste enote in dodajam zaradi orientacije število poljedelskega prebivalstva v njih po štetju 1934.

¹ Doberla ves in Železna kaplja sta dva različna sodna okraja; ker pa tvorita pri volitvah v Kmet. zbornico enoto, sem ju tudi jaz združil v obeh tabelah.

	Odstotek polj. preb.	Slov. str.	Land- bund ¹	Soc. dem.	Kom.	Nar. soc.	Heimat- blok	Kršč. soc.
Rožek	51·1	25·1	17·7	42·9	0·5	5·5	4·9	3·4
Borovlje	39·9	25·1	11·8	47·0	1·4	4·7	8·7	1·3
Doberla ves — Zel. Kaplja	61·6	32·0	15·7	35·8	0·0	3·5	12·2	0·8
Pliberk	68·5	45·9	15·5	27·3	0·0	3·3	6·2	1·8
Koroška	47·3	5·3	21·9	38·7	0·6	7·1	8·8	17·6

Iz primerjave obeh tabel je jasno razvidno, da se opira Koroška slovenska stranka predvsem na kmetske posestnike in njihove rodbinske člane; tu je njen edini resni konkurent le Landbund. Mnogo slabši je pa njen položaj, če upoštevamo celoto volilcev; to je pač posledica tega, da nima nikake zaslombe v meščanstvu, med vsemi vrstami delavstva pa prevladuje socialna demokracija.

Nemška orientacija večine koroških Slovencev, ki je glavni argument zagovornikov nemškega stališča, torej nikakor ni slučajna, ampak v tesni zvezi s socialno strukturo in splošno politično orientacijo slovenskega dela dežele. Nemštvo je dobilo svoja oporišča najprej v mestih in pri meščanstvu, kjer odloča stoletna tradicija, nemški vpliv in pritisk ter privlačnost nemškega liberalizma. Danes so te plasti prišle pač po veliki večini iz liberalizma v nacionalni socializem. Za slovensko orientacijo je bilo nadalje izgubljeno vse delavstvo v novi industriji, v rudnikih in pri železnicah, ki ga je organizirala nemška socialna demokracija. A tudi med kmetskim prebivalstvom samim sta se pojavila dva nasprotnika slovenske orientacije. Na eni strani je za velik del kmetskih posestnikov značilna miselnost, ki veže stari koroški regionalizem in novi liberalizem; ta grupa je pripadala pred svetovno vojno nemški liberalni stranki, pozneje Landbundu, danes je pa po večini pač hitlerjevska. Najmočnejša je v okrajih, ki leže ob jezikovni meji. Na drugi strani je pa socialna demokracija prodrla tudi na vas, posebno med kmetsko delavstvo. In tako je slovenska politična orientacija ostala omejena na stranko konservativnega kmetskega prebivalstva pod vodstvom duhovščine. Značilno je, da na vsem ozemlju narodnih bojov nikdar ne igrata pomembne vloge slovenski liberalizem in socializem, prav tako pa tudi ne nemška krščansko-socialna stranka.

Ta karakteristika velja deloma že za predvojno dobo, še bolj pa za položaj, ki je nastal po plebiscitu. Koroške Slovence je ločila od ostalih Slovencev državna meja, socialne razmere in politični sistem sta bila v Avstriji in v Jugoslaviji različna in v takih razmerah je bil že velik uspeh,

¹ Landbund je nastopal pri teh volitvah skupaj z velikonemško (lib.) stranko kot Schoberblock.

če je mogla edina slovenska stranka na Koroškem ohraniti svoje pozicije; na kako ofenzivo ni mogla niti misliti.

Danes je pa Koroška zopet na prelomu svoje zgodovine. Parlamentarizem ne obstoji več, politične stranke oficijelno tudi ne. Socialna demokracija je 12. februarja podlegla; bodoča orientacija mas njenih pristašev je nejasna in negotova. Pristaši nekdanje liberalne stranke in Landbunda so pa danes orientirani po večini hitlerjevsko. Nekateri predstavniki sedanjega avstrijskega režima si zaradi sorodnosti kulturne orientacije prizadevajo, da bi pridobili zavedne Slovence, ki imajo v novem političnem sistemu svojo centralno organizacijo v celovski „Slovenski prosvetni zvezi“, zase in za svoje politične načrte. Pomoč Slovencev bi jim utegnila koristiti v deželi sami, kjer je bil njihov politični tabor vedno zelo slab, morda pa tudi drugod. Karakteristična je v tem pogledu knjiga Th. Veiterja, *Die Slowenen in Kärnten* (Wien-Leipzig 1936). Ti politiki hočejo pridobiti Slovence z jezikovnimi in kulturnimi koncesijami za avstrijsko politično orientacijo. Slovenci naj bi potem pripadali po Veiterjevi formuli slovenski kulturni in avstrijski politični narodnosti. Vendar pa se je doslej še vsak poskus narodnih koncesij Slovencem ponesrečil zaradi odpora nemškega nacionalizma. A tudi v primeru kakega pozitivnega rezultata bi nastalo važno vprašanje, koliko Slovencev bi bilo pripravljenih pristati na avstrijsko politično orientacijo in pod kakšnimi pogoji.

In tako je danes vsa Koroška zopet v velikem vrenju. Razna gibanja se bore med seboj za moč in tudi za naklonjenost tistih Korošcev, ki še govore slovensko. Od rezultata sedanjega preorientiranja ljudstva in od političnih dogodkov, ki so v Zvezi z njim, bo odvisna bodoča usoda koroških Slovencev.

Bibliografija. Za splošno bibliografijo o koroškem vprašanju prim. n. pr. A. Melik, *Slovenija*, I, 2. zv., Lj. 1936 in od nemške strani M. Wutte, *Kärntens Freiheitskampf*, Celovec 1922, ter Th. Veiter, *Die Slowenen in Kärnten*, Wien-Leipzig 1936. Nekaj razprav sem navedel že v tekstu. Posebej naj opozorim še na sledeče publikacije: za Czoernigovo statistiko 1846 in za stare avstrijske narodnostne statistike sploh L. Waber, *Die zahlenmäßige Entwicklung der Völker Österreichs 1846—1910*, *Statist. Monatschr.*, N. F. XX, 1915; za prirodno in dejansko gibanje prebivalstva sem zbral nekaj podatkov v svoji knjigi *Prebivalstvo na Slovenskem...*, Lj. 1936; za statistiko poljedelskih obratov 1902 *Ergebnisse der landwirtschaftl. Betriebszählung vom 3. Juni 1902...* (*Österr. Statistik*, 85 Bd); za statistiko zemljiške posesti *Ergebnisse der Grundbesitzstatistik...* (*Österr. Stat.* 56. Bd); za poklicno statistiko volilcev 1907 *Berufsstatistik der Wahlberechtigten bei den Reichsratswahlen...* im Jahre 1907 (*Österr. Stat.*, 91. Bd., 1. Heft); za statistiko 1934 *Die Ergebnisse der österr. Volkszählung vom 22. März 1934* (*Statistik des Bundesstaates Österreich*, H. 1: Bundesstaat, Textheft; H. 2: Bundesstaat, Tabellenheft; H. 8: Kärnten), Wien 1935, in O. Zell, *Das Ergebnis der Sprachzählung von 1934 in Kärnten, Carinthia I*, 126, 1936. Za zakon o delitvi dediščine na Koroškem od 1905 prim. tekst v *LGBI. 35 für Kärnten*, Gesetz vom 16. Sept. 1903, reproduciran deloma v Manzovi izdaji *Obč. drž. zak.*, 21 izdaja iz l. 1926, str. 974.